

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrtleta 90 kr., pošiljanepo pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 21. oktobra 1868. ~

Gospodarske stvari.

Razglas.

Visoko c. kr. ministerstvo kmetijstva je z odpisom od 24. avgusta t. l., štev. 1773, kranjski kmetijski družbi 1500 gold. v ta namen izročilo, da kupi dobrih bikov za pleme Mürcalskega in Mariahoferskega rodú in jih dá na deželo takim soseskam ali pa gruntnim posestnikom, ktere je volja in kateri so v stanu prevzeti takega bika za pleme in v povzdigo živinoreje svoje okolice.

Glavni odbor družbe kmetijske si je že naročil iz Štajarskega in Koroškega tacihi bikov, in zdaj želi izvedeti soseske ali posestnike, ki vzamejo takega bika, kadar pride, pod pogoji, kateri se bodo prejemu že pred povedali.

Naj tedaj tiste častite županije ali posamesni zemljiščini gospodarji na Gorenškem, Dolenskem in Notranjskem, ki hočejo bika za pleme v gori imenovani namen prevzeti, to oznanijo podpisanemu odboru do 15. dne prihodnjega meseca listopada (novembra) t. l.

Glavni odbor c. k. kmetijske družbe
v Ljubljani 14. oktobra 1868.

Od plevéla.

Po oranji je dobro, če vreme dopusti, nekaj časa, postavimo, en dan ali dva njivo presušati, to je, pustiti, da jo solnce nekoliko osuši. To je za ilovično zemljo najbolj potrebno, posebno po deževanju, da zemlja nekoliko mokrote izgubi in se potlej lože z brano povleče.

Pa vlaka ni le samo zato, da se zemlja pod brano drobí, ampak tudi zato je, da se škodljivi plevél in plevélne korenine na dan izvlečejo in če je solnčno, na njivi od solca posušé, ali pa se pograbijo in v kupe sprsteniti denejo, ali sežgó in zatarejo, ali pa operó in živini pojesti dajo.

Kaj pa je plevél?

Za plevél imamo vse, česar na njivi med rastlinami, ktere smo vsejali, imeti nočemo. V to število ne gré le navadni plevél: pirnica, kokolj, ljulika itd., ampak tudi druge sicer koristne rastline, ktere drugej radi imamo, postavimo: kako koruzovo steblo v rži, ječmen v pšenici, proso in gorčica v ajdi itd.

Najškodljiviši plevéli so pa ti-le:

1. Pirenka ali pirnica (*triticum repens* L.). Ona ima dolge kolenčaste in razraščene korenine, da naredé v zemlji kakor vrvi ali mreže, s kterimi vse preprežejo, in iz njih trava raste, ki ji pirenka ali pirnica pravimo. Ta plevél je, kjer se vgnjezdi, zelo težko zatreti. Če le kak majhen košček koreninice v

njivi ostane, kmalu se spet razraste, da je je dovolj. Iz rahle, lahke zemlje se še dajo take korenine izvleči po oranji z brano; iz ilovice pa težko. Vendar ni poživati, dokler je je kaj. Izvlečene korenine se pograbijo in sežgó, ali pa še boljše, v vodi operó in živini pojesti dajo, ki jih rada je in jej dobro teknejo.

2. Slipovka, trica (*galium aparine*) se pri nas rada po njivah zaplodi v vsa žita; ima štirivoglata stebila, kolenca po njih, in ob kolencih po osem peres; mastna je, gré nakviško, in gladko zrnje naredí tolikošno, da pri obranavanji skoz rešeto ne gré, ter v žitu ostane. Ta plevél se najlože zatare, ako se iz mladega žita izpleve ali s korenino vred izdere, ker le iz semena raste. Če seme v pleve pride, pleve pa v gnoj gredó, brž se slipovka spet v žitu zaredí.

3. Kokolj (*agrostemma githago*) žene iz zrna po tri, štiri stebila, ki imajo še razrastlike, na vrhu se naredé kapice polne črnega semena, grahorju nekoliko podobnega, ki je toliko debelo, da skoz rešeto ne gré in toraj v žitu ostane. Raste najraji v rži in ker iz semena raste, se, predno zori, s pridno pletvijo najbolj zatare.

4. Ljulika (*lolium temulentum*) raste med pšenico in lanom sicer malokje, iz zrna v tri, štiri stebila, in naredí ploščate klase polne stoklasu enacega semena. Je tudi dosti debelo, da skoz rešeto ne gré, v pšenici ostane in je zdravju škodljivo polno omotice. Mlada se od pšenice težko loči. Če pa dozori, takrat ko pšenica, mora se iz pšenice pred žetvijo skrbno pobrati, pšenica pa za seme posebno očistiti.

5. Osát (*cirsium arvense*) ima debele, dolge korenine in močno trnjevo steblo in perje široko, mesnato, pa drobno seme. Korenine imajo razrastlike in jih je težko izruvati, in se torej pri oranji najbolj zatare, ko oralo zemljo zrahljá in se z brano korenine iz zemlje izvlečejo. Najbolj je treba varovati, da seme ne dozori, ker ga je veliko. Sicer pa raste tudi iz korenin, in ga je toraj težko zatreti.

6. Gabez (*symphitum offic.*) pri nas sém ter tjé zelo zaploden, se najteže z njiv čisto spravi. Ima debele, dolge korenine in iz korenin raste široko in dolgo perje, skoraj kakor lapúh, je rastlinam zelo škodljiv. Če majhen košček koreninice v zemlji ostane, žene in se brž spet razraste; toraj dá gospodarju veliko opraviti. Ne dá se drugače zatreti, kakor da se tako dolgo korenine iščejo, dokler jih je kaj.

7. Grah (*pisum sativum*), raste najraji v pšenici in rži, naredí stročje in okroglo zrnje, da ne gré skoz rešeto, toraj v žitu ostane. Da-si ni ravno škodljiv, ga vendar krušarice črtijo, ker rahlega kruha ne dá. Zatare se lahko s pletvijo, ker iz semena raste.

8. Stoklas (*bromus secalinus*) je trava, ki ima precej velike ploščate klase piri podobne, raste najraji

v mokrotnih njivah v ječmenu in rži, ki žito tako zamori, da bi mislil, da se je v stoklas spremenilo. Zatare se, če se zvesto požanje, ker iz semena raste.

9. Kostreba (*panicum crus galli* L.) raste najraje v ajdi, ki jo v deževju tako zatopi, da je ondi skoraj nič ni. Ker iz semena raste, zato se lahko zatare, če se prej požanje, predno seme dozori. Je dobra klaja za žiyino.

Se veliko druge baže zeli in plevéla je, postavimo, zlatice (*ranunculus*), habát (*sambucus ebulus*), lapúh (*tussilago*) itd. Vse take reči se večidel lahko izplevejo in zatarejo. Nekatere zeli pa, ki majhne ostanejo, postavimo, kurja čevica (*alsine media*), žitu zelo malo škodujejo. Z dobro brano se pred setvijo lahko veliko škodljivih korenin z njive izvleče in zatare, in to naj se z vso skrbjó zgodi, da bo njiva čista in žito lepše. Če še kaj ostane, se potlej iz žita popleve in pobere, predno zori.

Skušnja uči, da v prosu in v lanu je rado največ plevéla. Pa saj, kjer plevél rad raste, raste še tudi kaj družega, bolj koristnega.

Če je ktera njiva tako zelo plevélna bila, da take nesnage ni bilo mogoče kmalu zatreti, smo tako-le naredili:

1. Z vso skrbjo smo varovali, da v gnoj ni nič plevélnega semena prišlo. 2. Ko smo njivo zorali, smo jo z brano tako dolgo trebili, da smo mislili, da ni kar cempere plevéla več v njej. 3. Če se je pa plevél vendar spet pokazal, pleli smo žito in plevél zatirali. 4. Če vse to ni pomagalo, smo njivo za take pridelke odločili, kateri plevél bolj zatarejo. Smo namreč na tako njivo krompir posadili in ga pleli in okopali, potlej pa osuli. Za krompirjem smo ječmen, v ječmen deteljo sejali, ter jo potlej s plevelom vred, predno je plevél zorel, kosili. Po detelji pšenico, po pšenici repo, ki smo jo tudi pléli in okopavali; po repi koruzo, ki smo jo spet pleli, okopavali in osipali. In to je pomagalo, in tako vojsko zoper plevél smo tudi drugim s pridom svetovali.

Veliko plevélnega semena pa pride tudi iz bližnjih njiv na naše, ki zelení in se razširi. Vetrovi ga prinesó, katerih ne moremo braniti.

Politične stvari.

Interpelacija

dr. Tonkli-a in tovaršev v seji 9. goriškega zbora

1. oktobra t. l. zastran ravnopravnosti slovenskega jezika v uradih in šolah.

Že občni pravdni red 1781. l. zapoveduje v §. 13, da obe stranki, kakor tudi njuna pravna zastopnika se imajo v svojih govorih posluževati jezika v deželi navadnega; k temu se je bila izdala najviša odločba 27. aprila 1835, št. 109, vsled ktere imajo dolžnost stranke vsem pismom, ki niso pisana v tistem izmed deželnih jezikov, ki se rabi v sodnji, in ki se ima rabiti v prepirnih ali neprepirnih rečeh, prilagati poverjene prevode v deželni jezik, ki se rabi v sodnji.

Nadalje veleval §. 165 obč. pravd. reda, da se imajo povedbe svedokov ali prič, kolikor je mogoče, z njihovimi lastnimi besedami zapisavati in vsakemu po končanih povedbah podati, da jih sam prebere, ali pa naj se mu preberejo, da se jim potem podpiše, in sledeči §. 166. obč. pravd. reda, da če hoče priča med branjem svojo povedbo nekoliko premeniti, ali ji kaj pristaviti, se ima to na koncu ravno z njenimi lastnimi besedami zaznamovati.

Na dalje veleval §. 123 kazenskega pravdnega reda 1853. leta, da se sme svedok ali priča, ki ne zna sod-

nijskega jezika, le takrat izpraševati brez tolmača, kedar znata preiskovalni sodnik in zapisovalec zadostno tisti jezik, ktere ga govori priča. V tem primerljeji mora se priložiti spisom poverjen prepis zapisnika v sodnem jeziku.

Razen tega primerljeja mora se pa k izpraševanju poklicati zaprisežen tolmač, in vsako vprašanje in vsak odgovor se mora tako v jeziku, v katerem se izprašuje svedok, kakor tudi v prevodu v sodni jezik v zapisnik postavljati.

Enako veleval §. 184. rečenega kaz. reda, da je treba, kedar ne zna obdolženec sodnega jezika, ako se vzame zraven tolmač, najpred vprašanje v sodnijskem jeziku in precej spodej prestava od besede do besede, in ravno tako odgovor, najprej v jeziku izpraševalca, in precej spodej v prevodu od besede do besede zapisavati.

Še bolj razločno se glasi razpis vis. pravosodnega ministerstva 17. marca 1862. leta na dež. nadsodnji v Gradcu in Trstu, s katerim je bilo ukazano, da morajo sodnije v obravnava h z ljudmi, ki govoré izključljivo slovenski jezik, izpraševanje obdolžencev in zaslišanje prič v kazenskih rečeh, kolikor je mogoče, v slovenskem jeziku zapisavati in vsaj odločne dele izpovedeb obdolženca ali priče v slovenskem jeziku v zapisnik postavljati; da se morajo zapisniki o polaganji priseg slovenskih strank po mogočnosti vselej v slovenskem jeziku v zapisnik dostavljati; — da pri kazenskih in končnih obravnava h z obdolženci, ki samo slovenski jezik umejo, morajo biti sodnijske osebe z državno-pravdníškimi uradniki in zagovorniki vred slovenskega jezika popolnoma zmožni, da naj se imajo toraj obravnave v slovenskem jeziku; da se imajo razsodbe in po mogočnosti razlogi v slovenskem jeziku razglaševati; — da morajo sodnije v rečenih deželnih delih sprejemati vloge, ki se podajajo v slovenskem jeziku, in, kolikor je mogoče, izdajati slovenskim strankam odloke ali rešitve na-nje v slovenskem jeziku.

Akoravno so te postavne naredbe jako vlačne in jim je povsod priložena beseda „po mogočnosti“, bi se bil vendar čutiljivo zboljšal položaj slovenskih strank naše grofije, ako bi bili vsi c. kr. uradi in vse c. kr. sodnije navdane resnične in trdne volje, ravnati se po njih, in ako bi bile c. kr. nadsodnije na tanko na to pazile, da bi jih njim podložne sodnije vestno spolnovele, kar se pa, žalibog! ni storilo.

Rodila se je nova tako imenovana liberalna dōba. Po §. 19. ustanovnih postav 21. decembra 1867. leta, vsled ktere ga imajo vsi narodi naše države enake pravice, sme vsak narod zahtevati, da se mu narodnost ohrani in goji, in priznava država sama enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, v uradu in v javnem življenji.

V naši pokneženi grofiji živita od nekdanj dva naroda, laški in slovenski, in sicer ste dve tretjini Slovencev, ena tretjina pa Lahov.

Kedar je šlo za davek v blagu in v krvi, poznala je vlada vselej dobro Slovence na Goriškem; ko je šlo pa za njih pravice, ona ni poznala nikdar slovenskega naroda na Goriškem, ker v politíških in sodnijskih uradih gospodaril je izključljivo le nemški ali laški jezik. Pošiljali so se med Slovence po navadi uradniki, ki niso umeli slovenskega jezika, in oni so govorili pravo čez premoženje, čast, življenje ali smrt. Vkljub vsem omenjenim postavam so se zapisniki v laškem ali nemškem jeziku, in ravno tako pošiljali so se vsi dopisi in razsodbe v rečenih jezikih, tako da Slovenec ni nikdar vedel, pri čem da je, in si je moral za drag denar še le tolmača iskati. Posebno čutljive rane sekale so se vdeležencem kazenskih obravnav, ker